

אב תשע"ט, אוגוסט 2019

מדריך למורה תפיסות דמוקרטיות-ליברליות: האינדיבידואלית, הרפובליקנית והרב-תרבותית

לפניכם מטרות, הסברים מתומצתים ותרגול לתפיסות הדמוקרטיות-ליברליות.

הרחבה והעמקה, כולל תרגול, נמצאים בספרי הלימוד: אברהם דיסקין, **משטר ופוליטיקה בישראל- יסודות האזרחות**, ישראל: מגי, 2011. דוד שחר, **ישראל מדינה יהודית ודמוקרטית**, כנרת, זמורה-ביתן, דביר, 2013.

ורדה אשכנזי ובלהה אלפרסון, **להיות אזרחים בישראל במדינה יהודית ודמוקרטית**, ירושלים: משרד החינוך המזכירות הפדגוגית, תשע"ו.
הרעיון הדמוקרטי, מבוסס על השקפה המדגישה את ריבונותו של העם. הרעיון הליברלי מציב את הדאגה לזכויותיו של הפרט בראש מעיניו. מהי, אם כן, הדרך הראויה למימוש "טובתו" של האדם: כאשר המדינה מתייחסת אליו רק כפרט? כאשר היא מתייחסת אליו גם כחלק מקולקטיב לאומי-תרבותי, או כאשר היא רואה בו גם חבר בקבוצה תרבותית ייחודית?

נכיר שלוש תפיסות של דמוקרטיה ליברלית: התפיסה הליברלית-אינדיבידואלית, התפיסה הרפובליקנית (האזרחית והאתנית-תרבותית) והתפיסה הרב-תרבותית. אלו הן תפיסות תיאורטיות, העוסקות ביחסי מדינה-אזרח. מדינות רבות משלבות וממזגות דפוסי התנהגות והתנהלות מכל שלוש התפיסות.

המשותף לכל התפיסות שלזכויות הפרט מקום מרכזי ולכן הן מוגדרות כתפיסות ליברליות. עם זאת, כל אחת מהתפיסות הללו נותנת תשובה אחרת לשאלה המרכזית: באיזו תפיסה דמוקרטית יממש האדם באופן המיטבי את יכולותיו וזכויותיו, את חירויותיו ואת כישוריו? או במילים אחרות: מה צריך להיות כלול בתפקידיה של המדינה ביחסה אל האזרח הפרטי?

מטרות

התלמידים:

- **יכירו ויבינו** את שלוש התפיסות הדמוקרטיות-ליברליות, ויעמדו על השווה ועל השונה ביניהן.
- **יבינו** שמדובר בתפיסות תיאורטיות, עם זאת, מדינות רבות משלבות וממזגות דפוסי התנהגות והתנהלות מכל שלוש התפיסות.
- **יבינו** שכל מדינה קובעת את התפיסה הדמוקרטית-ליברלית המתאימה לה, בהתאם למערכת הערכים המרכזית של החברה.
- **ישוו** בין התפיסות הדמוקרטיות השונות.

לפניכם טבלת השוואה מלאה בין התפיסות הדמוקרטיות

כל מורה בכיתתו יכול לעבוד עם התלמידים על מיומנות ההשוואה. קימות צורות שונות של עבודה: בכיתה ברמה גבוהה המורה יבקש מהתלמידים לקבוע תבחינים ולמלא את הטבלה, בכיתה בינונית ניתן לתת חלק מהתבחינים וחלק מהטבלה וכן הלאה.

השוואה בין התפיסות הדמוקרטיות ליברליות

המשותף לשלוש התפיסות הוא הרעיון הליברלי המציב את הדאגה לזכויותיו של הפרט בראש מעיניו. להלן נציג את ההבדלים ביניהם:

תפיסה רב תרבותית	תפיסה רפובליקנית-		תפיסה ליברלית- אינדיבידואלית	תבחינים
	אתנית תרבותית	אזרחית		
האדם יממש את עצמו ואת חירויותיו בצורה המיטבית בהיותו חלק מקבוצה תרבותית מובחנת. תפקיד המדינה לאפשר לכל הקבוצות ביטוי בלי להעדיף אחת מהן.	האדם יממש את עצמו ואת חירויותיו בצורה המיטבית בהיותו חלק מקבוצה לאומית. תפקיד המדינה לתת ביטוי לזכות ההגדרה העצמית של הרוב הדומיננטי תוך שמירת זכויות הפרט של המיעוטים.	האדם יממש את עצמו ואת חירויותיו בצורה המיטבית בהיותו חלק מאומה המוגדרת על בסיס אזרחי.	האדם יממש את עצמו ואת חירויותיו בצורה המיטבית כאשר המדינה תתערב בחייו במידה מינימלית, תגן על זכויותיו וחירויותיו. תתייחס אליו כאינדיבידואל ולא כחלק מקבוצה.	כיצד האדם יממש את עצמו וזכויותו בדרך הטובה ביותר
המדינה אינה מעדיפה זהות מסוימת. יש התייחסות לזהויות הקבוצתיות של האזרחים.	יש התייחסות לזהות הלאומית של קבוצת הרוב והכרה בשונות (האתנית, תרבותית, דתית) של המיעוטים.	אין התייחסות לשונות (האתנית, תרבותית, דתית) של האזרחים. יש רצון ליצור זהות אזרחית משותפת.	אין התייחסות לשונות (האתנית, תרבותית, דתית) בין האזרחים. כולם שווים בחוסר ההתייחסות של המדינה למימד הקולקטיבי.	מהו יחס המדינה לזהות אזרחיה (אתנית, לאומית, תרבותית, דתית)
המדינה אינה מעדיפה מערכת ערכים אחת. אופיו של המרחב הציבורי ייקבע בהשפעה הדדית של הקבוצות השונות המרכיבות את המדינה, תוך יצירת תרבות פוליטית משותפת לכלל האזרחים, ויאפשרו לקבוצות הלאומיות והתרבותיות לשמר ולקדם את מורשתן.	המדינה, צריכה לבטא במרחב הציבורי את ערכי קבוצת הרוב הלאומי – התרבותי הדומיננטי המבטא בה את זכותו להגדרה עצמית, ועל בסיס זה נקבע "הטוב המשותף" הלאומי. בנוסף, על המדינה לטפח ערכים של השתתפות, מעורבות ואחריות פוליטית של כלל האזרחים. הערכים האלה חיוניים ליצירת שותפות וסולידריות. המרחב הציבורי צריך שיבטא את תרבותו	המדינה, בשיתוף כלל אזרחיה, קובעת את מערכת הערכים הראויים, כלומר את "הטוב המשותף", ומטפחת ערכים של השתתפות, מעורבות ואחריות פוליטית של האזרחים. הערכים האלה חיוניים ליצירת שותפות וסולידריות. היעד הוא לקבוע את הטוב הציבורי ולחזק את השותפות, כשהמטרה היא	המדינה ניטראלית מבחינת מערכת הערכים. היא אינה צריכה לקדם ערכים ייחודיים; מלבד הערכים המשותפים ההכרחיים לצורך הסדר החברתי. המדינה צריכה להימנע, ככל שניתן, מלהתערב בחייו ובערכיו של היחיד.	מהם הערכים שהמדינה צריכה לקדם במרחב הציבורי

משרד החינוך – وزارة التربية والتعليم
 המזכירות הפדגוגית – السكرتارية التربوية
 אשכול חברה ורוח - عنقود المجتمع والانسان
 הפיקוח על הוראת האזרחות – التفتيش على تعليم المدنيات

	וערכיו של הרוב הלאומי.	ליצור "אומה אזרחית". המדינה צריכה לטפח במרחב הציבורי שפה אחת, תרבות אחת, מערכת סמלים אחת וזהות אחת.		
המדינה מכירה ומעניקה זכויות קבוצתיות לקבוצות השונות בתוכה.	יכולה להיות הכרה בזכויות קבוצתיות שאינן חלק מקבוצת הרוב הדומיננטית.	אין הכרה בלגיטימיות של זכויות קבוצתיות, שהרי הקבוצה היחידה זו הקבוצה האזרחית המשותפת.	החוק "עיוור" (אינו רואה את הקבוצות השונות) ואינו מכיר בזכויות קבוצתיות.	יחס המדינה לזכויות קבוצתיות
זהותה הלאומית של המדינה תהיה רב-תרבותית.	זהותה הלאומית של המדינה תהיה אתנית-תרבותית.	זהותה הלאומית של המדינה תהיה אזרחית.	זהותה הלאומית של המדינה תהיה אזרחית, כיוון שהמדינה אינה מזוהה עם אף קבוצה אתנית-תרבותית.	סוג הלאומיות
----- אפשרויות תפיסות שונות בנושא זה.	בצד שמירה על זכויות האזרח יש דגש רב על חובתו להיות מסור לענייני הכלל, מעורב ומשתתף ביצירה ובהגדרה של "הטוב המשותף" והערכים שהאזרחים מגדירים כערכיה של המדינה.	דגש על זכויות האזרח. חובתו היא רק לשמור על החוק.		בין זכויות וחובות של האזרח
אפשרויות תפיסות שונות בנושא זה.	במידה רבה גם בייצוב טוב משותף, העדפות וערכים משותפים שנקבעים בצורה דמוקרטית.	בעיקר בשמירה על זכויות הפרט		במה אמורים לעסוק החוקים

שימו לב! הטמעת נושא התפיסות יעשה בהדרגתיות ולכן בשנים תש"ף תשפ"א לא יהיה תשאול על התפיסה הרב תרבותית

שאלות לדוגמה על פי הדגם של בחינת הבגרות:

שאלת ידע:

1. הצג נקודת דמיון ונקודת שוני בין התפיסה הרפובליקנית אזרחית לבין התפיסה הרפובליקנית אתנית-תרבותית.

שאלות אירוע:

1. בצרפת נחקק חוק שאוסר לבוש של כל סממן דתי במרחב הציבורי, ללא הבדל דת או תרבות. מחוקקי החוק הסבירו כי אמנם בחברה הצרפתית ישנם אנשים שונים בעלי עמדות שונות אך התרבות הצרפתית המשותפת אינה עוסקת בדת אלא עוסקת בחופש ובחירות, ולכן היא זו שצריכה לבוא לידי ביטוי ברחובות הערים ובחופי צרפת. ציין והצג את התפיסה הדמוקרטית של מחוקקי החוק. הסבר כיצד תפיסה זו באה לידי ביטוי בדבריהם של המחוקקים.

2. בארצות הברית, ביקשו הורים, השייכים לקבוצה דתית מסוימת, שלא לשלוח את ביתם בת ה-14 לבית הספר. לדבריהם, הנוהג המקובל בקבוצה שלהם הוא, שכל נער ונערה בגיל זה ראוי שלא ישב כל היום על כיסא וילמד אלא יעבוד וכך ירכוש מקצוע. בית המשפט הכיר בכך שעמדה זו היא חלק משמעותי מעולמה התרבותי של הקבוצה ולכן אישר את בקשת ההורים. ציין והצג את התפיסה הדמוקרטית שבאה לידי ביטוי בפסיקת בית המשפט. הסבר כיצד גישה זו באה לידי ביטוי בקטע.